

Světový řád na rozcestí: Americká debata

G. John Ikenberry: *Liberal Leviathan. The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order.*

1st ed. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2011, 392 stran, ISBN 978-0-691-12558-9.

Robert Kagan: *The World America Made.*

New York: Alfred A. Knopf, 2012, 149 stran, ISBN 978-0-307-96131-0.

Henry A. Kissinger: *The World Order. Reflections on the Character of Nations and the Course of History.*

1st ed. New York: Penguin Press, 2014, 432 stran, ISBN 978-1-594-20614-6.

Charles A. Kupchan: *No One's World. The West, the Rising Rest, and the Coming Global Turn.*

1st ed. Oxford and New York: Oxford University Press, 2012, 272 stran, ISBN 978-0-199-73939-4.

Krise vztahu mezi Západem a Ruskem ohledně Ukrajiny a vzestup tzv. Islámského státu na pozadí regionální občanské války na Středním východě byly dvěma nejviditelnějšími událostmi roku 2014, které i pro širší politickou veřejnost učinily zřejmým to, o čem již od konce minulého desetiletí diskutují informovaní publicisté a akademičtí specialisté – mezinárodní řád, jenž nastoupil po zhroucení sovětského bloku, končí. Co bylo jeho podstatou a čím bude nahrazen? Tyto otázky nejsou jen teoretické. Odpovědi na ně ovlivňují současné politiky západních zemí, které spoluvytváří budoucnost. Cílem tohoto recenzního eseje je shrnout a srovnat odpovědi, které byly formulovány G. Johnem Ikenberrym, Robertem Kaganem, Henry Kissingerem a Charlesem Kupchanem v rámci současné americké debaty o „velké strategii“ (*Grand Strategy*). Do jejich nedávných knih se vtělily tři obecné vize světového řádu a role Ameriky v něm, které lze označit za internacionalismus (Ikenberry), imperialismus (Kagan) a pluralismus (Kissinger, Kupchan).

Stejně jako v mainstreamové teorii mezinárodních vztahů je také v americké debatě poststudenoválečný světový řád (*post-Cold war order*) vymezován na pozadí narativu o vzniku a vývoji moderní mezistátní politiky, na jejímž počátku mělo být vestfálské urovnání třicetileté války v roce 1648. Dříve než se s pomocí interpretace knih zmíněných autorů dostanu k představení tří pozic, vymezím proto v první části základní konceptuální osnovu tohoto narativu. Tvoří ji dva vzájemně se předpokládající protiklady – protiklad mezi univerzálními hodnotami a partikulárními zájmy a protiklad mezi politickou jednotou a politickou pluralitou.

VESTFÁLSKÝ ŘÁD A JEHO PROMĚNY

Hodnoty vs. zájmy

Podle etablovaného narativu bylo vestfálské urovnání milníkem proměny *jediné říše* středověku, legitimizované křesťanským světovým názorem (vtěleném v katolické církvi), do *mnoha států* kontrolujících náboženské praktiky na svých územích – *cuius regio, eius religio*. Zatímco v říši byla, ideálně vzato, partikulární moc vládců vpsledku podřízena normám univerzálního náboženství (světská autorita autoritě duchovní), vestfálský řád podřídil tyto normy vládcům, kteří si vzájemným uznáním své teritoriální suverenity navzájem slíbili, že se jeden druhému nebudou vměšovat do náboženských a dalších vnitřních záležitostí.

Touto proměnou ztratily legitimitu války vedené touhou šířit tu či onu víru a její *hodnoty* a podržely si ji jen války vedené *zájmem* státu na udržení či zvětšení své moci (tedy „státní rezonou“). Zatímco hodnoty mají absolutní, „nebeské“ ukotvení, a jejich šíření se tedy nesmí zastavit před žádnými „pozemskými“ mezemi, zájmy státu jsou relativní – omezené jejich teritoriálními hranicemi a dalšími rysy jejich zvláštní identity. Jistě, také stát vedoucí *politickou* válku, ospravedlňovanou státním zájmem, může zrušit hranice a zničit jiný stát či státy. Dochází k tomu však na základě příhodných okolností, tj. *kontingentně*. Naproti tomu stát vedoucí *náboženskou* válku, ospravedlňovanou všelidským dobrem, zpochybňuje hranice mezi státy z principu, tj. *nutně*. Zatímco ukotvení v partikulárním území a skupinovém zájmu omezuje válečné násilí, odkaz k univerzálním hodnotám ho činí potenciálně neomezeným.

Vedle omezení násilí, které zajišťuje princip suverenity, omezuje vestfálský systém násilí také principem mocenské rovnováhy. Moci jednotlivých států se vyvažují, čímž se státy navzájem odrazují od agrese a zmenšuje se četnost válek. Vyvažování totiž probíhá především vytvářením aliancí, v nichž se slabší spojují proti silnějším. K válce dojde jen tehdy, nabudou-li daný stát či skupina států přesvědčení, že ji mohou vyhrát – tedy že mají převahu. Potvrdí-li se tato jejich hypotéza vítězstvím, vyjedná se nový *status quo*, který toto vítězství stvrdí přidělením územních zisků. Ty však zároveň nesmí být takové, aby získal vítězný stát hegemonii a podřídil si všechny ostatní státy. Zatímco princip suverenity je explicitním jádrem vestfálské smlouvy (1648), zajištění rovnováhy mocí – tak aby žádný hegemon neohrožoval existenci mnoha suverénních států na evropském kontinentu – bylo formulováno až smlouvou utrechtskou (1713), která výsledné uspořádání (zakončující války o španělské následnictví) ospravedlnila formulí *ad conservandum in Europa equilibrium*.

Vestfálský systém smrtelně ohrozila Velká francouzská revoluce, když v sekulární podobě ideje emancipace člověka a občana vrátila na evropskou mezistátní scénu absolutismus morálních hodnot, jejichž prosazování neuznává teritoriální ani žádné jiné hranice. Princip suverenity a princip mocenské rovnováhy již nebyly ohroženy náboženskou vírou, ale revoluční ideologií, jíž se v posledku dovolával i Napoleon, když na dobytých územích zaváděl občanský zákoník. Hlavním morálním pojítkem jeho říše již nemělo být křesťanské krédo, nýbrž idea občanské emancipace.

Když Napoleonovi protivníci obnovovali na Vídeňském kongresu přednapoleonskou Evropu, byli schopni znova uvést plně v platnost princip mocenské rovnováhy, princip teritoriální suverenity však obnovili jen částečně. Byl totiž spjat s omezením legitimních cílů zahraniční politiky na *zájmy* daného státu. *Hodnoty*, které francouzská revoluce znova uvedla na mezistátní scénu, však z ní ani po její a Napoleonově porážce nešlo vypudit. Její ideje se záhy propojily s národnostním principem, jenž ohrožoval obnovený *status quo* evropských dynastických vlád. Zástupcům těchto vlád proto nezbylo, než proti revoluční ideologii postavit ideologii reakční. V koncertu evropských velmocí byly jejich partikulární politické zájmy propojeny se závazkem bránit univerzální hodnoty i přes hranice suverénních států. Jménem těchto hodnot – legitimacy dědičných monarchií

a nedotknutelnosti s nimi spjatého náboženství (tj. jménem aliance trůnu a oltáře) – byla vedena například intervence Rakouska do Neapole a Piedmontu roku 1820, Francie do Španělska roku 1823 či Ruska do Maďarska roku 1849. Ponapoleonský koncert velmocí se tedy vedle principu mocenské rovnováhy opíral také o shodu na hodnotách, jejichž obrana mohla v určitých situacích přebít princip suverenity.

Jednota vs. pluralita

V průběhu 19. století pak začala být patrná druhá modifikace vestfálského systému. Ukázalo se, že na rozdíl od hegemonistických ambicí *kontinentálních* velmocí, jejichž těžišťe leželo ve vojenském dobývání území, a které tudíž evropský mocenský pluralismus ohrožovaly, představovaly hegemonistické ambice *námořní* velmocí – s jejich těžišťem v obchodu a kontrole moří – naopak faktor jeho stabilizace: jeho udržení bylo totiž v jejím zájmu, a tak byla vůči kontinentálním sporům většinu času neutrální a zasahovala do nich jen tehdy, když bylo potřeba posílit tu stranu mocenské rovnováhy, která se bránila vzestupu velmocí snažící se nahradit kontinentální pluralismus vlastní nadvládou (*off-shore balancing*). Ke kolapsu nepočal evropský systém mířit jen tím, že Německo začalo od konce 19. století ohrožovat kontinentální rovnováhu, ale také (a možná ještě více) tím, že ohrožovalo námořní hegemonii Velké Británie.

Masové krveprolití 1. světové války zdiskreditovalo ideu mocenské rovnováhy. Dvě výše načrtnuté modifikace vestfálského systému – kompromis zájmů s hodnotami (v koncertu) a (kontinentální) pluralita s (námořní) hegemonií – se ukázaly jako nedostatečné. To otevřelo střední proud evropské politiky postvestfálským alternativám, které slibovaly překonat *pluriversum* soupeřících státních zájmů politicky sjednoceným *universem* sdílených hodnot (Schmitt 1963: 54). Místo opakujících se válek měl být nastolen věčný mír. Sřetávající se nacionalismy měly být překonány internacionalismem. Ten se představoval ve dvou hlavních podobách, do nichž Woodrow Wilson a Vladimír Iljič Lenin přeformulovali myšlenky, jež v opozici k výsledkům Vídeňského kongresu razili již v první polovině 19. století Giuseppe Mazzini a Karel Marx (Mazower 2012: 48–63). Liberální internacionalismus postavil do popředí hodnoty svobody a demokracie, proletářský internacionalismus pak hodnoty solidarity a sociální spravedlnosti. Oba směry navíc proti vyvažování či koncertu velmocí rozdělujících si menší a střední státy do svých sfér vlivu postavily princip sebe-určení národů. Realizace tohoto principu měla spolu s celosvětovým prosazením demokracie nebo socialismu nastolit harmonii mezi různými národy či sociálními skupinami, a tak učinit války a násilí zbytečnými. Poté, co se velmocenská nositelé těchto dvou projektů – Sovětský svaz a USA – vypořádali s třetí vizí politického sjednocení (v podobě světovlády Arijců nad nižšími rasami), rozdělili si mezi sebe svět ve studené válce.

Sovětský svaz vykonával typicky kontinentální, tj. na vojenském donucení založenou hegemonii v rámci svého bloku, USA vykonávaly typicky námořní, tj. na vzájemné výhodnosti a souhlase založenou hegemonii v rámci svého bloku. Obě velmocí ovšem k zajištění nadvlády ve své sféře vlivu používaly i prostředků typických pro soupeře. SSSR se snažil získat země třetího světa poskytováním ochrany a dalších výhod. USA zase neváhaly použít donucující sílu (byť často skrytým způsobem jako v Íránu roku 1953 nebo v Chile roku 1973). Na rozdíl od svého britského předchůdce navíc ospravedlňovaly svou hegemonii poukazem k liberálně-internationalistickým hodnotám, jež se měly vtělit do jimi budovaných mezinárodních institucí.

Po zhroutilí sovětského bloku nastal unipolární moment, v němž dostaly USA příležitost rozšířit tyto instituce a pravidla ze západní části světa na celou planetu. Wilsonův slib věčného míru, jemuž se postavil nejdříve do cesty izolacionismus amerického kongresu a pak nacisté a bolševici, mohl být konečně naplněn v podobě „nového světového řádu“ ohlášeného G. H. W. Bushem na začátku devadesátých let minulého století. Globální ekonomiku měla řídit idea svobodného trhu a s ní spjatý princip volného pohybu zboží

a kapitálu. Používání násilí v mezinárodní sféře mělo být plně podřízeno multilaterálním pravidlům OSN a její Rady bezpečnosti, čímž mělo mezinárodní právo získat převahu nad státní rezonou té či oné velmoci. Toto omezení *vnější* suverenity států (obsažené v liteři i duchu Charty OSN, která signatářům dovoluje vést pouze obranné války), bylo v devadesátých letech a prvních letech 21. století doplněno omezením jejich suverenity *vnitřní* – teritoriální. V případě masového porušování nejzákladnějších lidských práv svých občanů daným státem mělo „mezinárodní společenství“ vedené USA právo, či dokonce povinnost intervenovat (politicky, ekonomicky, v krajním případě i vojensky), aby je ochránilo.

Převážení jednoty nad pluralitou bylo tak doplněno a stvrzeno větší vahou hodnot vzhledem k zájmům. Princip suverénního rozhodování státu o jeho *zájmech* na jeho území přestal být posvátný, porušoval-li daný stát masivně všelidské *hodnoty*. Prakticky symbolizovaly tento posun zásahy USA či NATO v Somálsku (1992), na Haiti (1994), v Bosně (1995), Jugoslávii (1999) či Libyi (2011), teoreticky pak doktrína „zodpovědnosti za ochranu“ (*responsibility to protect* čili *R2P*) prosazovaná na půdě OSN Kofi Annanem a obsažená (byť v rozředěné podobě) v Závěrečném dokumentu Světového summitu OSN roku 2005.

POSTVESTFÁLSKÝ ŘÁD

Internacionalismus

Omezení vnitřní suverenity šlo v postkomunistické éře ruku v ruce s nahrazením globální mocenské rovnováhy mezi dvěma bloky převahou USA nad zbytkem světa. Jak bylo řečeno výše, v jisté míře byly oba tyto principy vestfálského systému zpochybněny již v průběhu 19. století. V kontextu americké globální hegemonie poststudenoválečného období se však jejich další oslabení již mnohým nejevilo jako pouhá modifikace vestfálského řádu, nýbrž jako vykročení k postvestfálskému řádu, jenž by definitivně sjednotil lidstvo. Právě tuto interpretaci zastává G. John Ikenberry ve svém *opus magnum* z roku 2011. Jak ohlašuje podtitul, rýsuje v něm schematicky počátky, historii i scénáře budoucího vývoje „amerického světového řádu“. Titul pak navozuje paradox řádu spočívajícího na stejných pravidlech platných pro každého (tedy na principu rovnosti všech států), který se však neobejde bez státu obdařeného nepoměrně větší mocí, než mají ostatní, a schopného se v případě potřeby z těchto pravidel vyjímat. „Liberální Leviatan“ je symetrickým protějškem „kantovské anarchie“ Alexandera Wendta (Wendt 1999: 298–305). Oba výrazy představují z hlediska konvenčních významů termínů, kterých používají, *contradictio in adjecto*. Zatímco u Wendta do sebe naráží představa chaosu a váleku, evokovaná „anarchií“, s představou Kantova „věčného míru“, u Ikenberryho koliduje rovná svoboda všech (zajištěná systémem univerzálně platných pravidel), navozovaná adjektivem „liberální“, s absolutním nadprávím či panstvím jednoho nad ostatními, navozovaným představou Leviatana. Paradoxní titul přitom není jen efektní reklamní upoutávkou na knihu, ale ohlašuje samo jádro současné krize systému, jehož základní kameny Amerika podle Ikenberryho položila po 2. světové válce. Nejviditelnějším symptomem této krize je oslabování globální hegemonie, kterou byla schopna nastolit po zhroucení sovětského bloku.

Podle Ikenberryho byla tato hegemonie vyústěním dlouhého vývoje, jenž začal ve chvíli, kdy Amerika svým vstupem do 1. světové války učinila první krok k převzetí britské role námořního hegemonu a jazyčku na evropských mocenských vahách. V souladu se svou identitou – vzešlou z antiimperiální republikánské revoluce konce 18. století – ovšem Američané tuto roli pochopili idealisticky jako šanci k přetvoření vestfálského systému mocenské rovnováhy a státní suverenity do postvestfálského systému kolektivní bezpečnosti ustaveného společenstvím demokratických národů. Tento Wilsonův projekt ovšem začala Amerika uskutečňovat až za Franklina D. Rossevelta. Jeho následovník Harry Truman jej pak v důsledku rozpadu antifašistické koalice, jenž vyústil do studené

války, musel omezit na západní Evropu, Japonsko a ty neevropské státy, které patřily do sféry amerického vlivu.

V ní podle Ikenberryho Amerika budovala systém dvou tváří, které se za studené války jeví jako komplementární, v postkomunistickém dvacetiletí (obzvláště v jeho druhé půli) se však začaly jevit stále více jako neslučitelné. Na jedné straně vykazoval tento systém liberální charakteristiky: byl *otevřený* (tj. podporoval pohyb zboží, kapitálu, lidí a myšlenek přes hranice států) a upřednostňoval vztahy a interakce založené na *souhlasu* účastníků a *pravidlech* platných pro každého. Na druhé straně ovšem byla tato pravidla podepřena ekonomickou a vojenskou silou Ameriky, která v klíčových otázkách rozhodovala nezávisle na nich a při vynucování těchto rozhodnutí byla připravena použít této síly. První tvář systému svědčila o omezení státní suverenity mezinárodním právem a institucemi a o založení mezinárodních vztahů na dobrovolnosti a vzájemné výhodnosti. Jeho druhá tvář vyjevovala neomezenou suverenitu hegemonického státu připraveného porušovat pravidla a mezinárodní právo a zajišťovat pořádek ekonomickým nebo vojenským donucením (či jejich hrozbou). V situaci sovětského ohrožení byl rozpor mezi liberální a hobbesovskou tváří amerického světa překrýván zájmem podřízených členů tohoto systému na americké vojenské ochraně. Zmizení sovětského nepřítele zrušilo potřebu ochrany a umožnilo globalizaci americké hegemonie, a tím i globalizaci liberálního systému, jenž do té doby panoval jen v západním světě.

Po euforii prvního desetiletí se tento projekt začal zadýchávat. Podle Ikenberryho to mělo dvě příčiny. První, *vnější* příčinou bylo viditelné zmenšování relativní moci USA v souvislosti s růstem (především ekonomické) síly některých regionálních velmocí (např. Číny, Indie, Brazílie) i politické moci některých jiných velmocí (např. Íránu a Ruska), který se projevoval v jejich schopnosti zabraňovat uskutečňování amerických záměrů v klíčových světových regionech. Druhou, *vnitřní* příčinou byla krize politické autority v rámci systému, již zviditelnila Bushova politika po 11. září 2001 – především okolnosti invaze do Iráku roku 2003. Svým upřednostněním hobbesovské tváře americké hegemonie učinil Bush zřejmým její napětí s tváří liberální. Přestala být samozřejmá jejich komplementarita, již lze vyjádřit následovně: Ani řád multilaterálních procedur a pravidel se v posledku neobejde bez suveréna, který je schopen je nastolovat, vynucovat a ochraňovat před vnitřními i vnějšími narušovateli. Aby mohl plnit tuto svou roli, musí mít suverén povoleno v případě potřeby porušovat a překračovat pravidla a stavět se tak nejen vně systému, ale také nad ostatní, jimž by podle těchto pravidel měl být roven. Existenci takového suveréna lze ovšem snáze obhájit v situaci existenčního ohrožení – „výjimečného stavu“ (Schmitt 1991: 53–56) –, jakým byla studenoválečná konfrontace se sovětským blokem, než v normální situaci bez takového ohrožení. V poststudenoválečné éře se prostě výsady amerického suveréna začaly jevit jako neslučitelné s liberálními systémem stejných pravidel pro všechny. Hegemon, jenž se snažil vyvázat z multilaterálních institucí, působil stále více jako nositel nacionalistického imperialismu než jako globální garant liberálního internacionalismu.

Proti pluralistům, kteří v krizi americké hegemonie (doložené mimo jiné neúspěchem afghánské a irácké vojenské intervence) vidí i konec liberálně-internationalistického systému, který tato hegemonie podepírala, a návrat vestfálských principů rovnováhy a suverenity (viz níže), tvrdí Ikenberry, že se nejedná o krizi systému, ale pouze o krizi autority (tj. legitimní moci) uvnitř tohoto systému. Odpadnutí sovětského nepřítele a globalizace liberálního řádu vyjevily potřebu rovnoměrnějšího rozložení moci. Aby k tomu přispěla, musí Amerika přijmout opačnou „velkou strategii“, než jakou přijal G. W. Bush – musí omezovat své suverenistické ambice a co nejvíce podrobovat své mezinárodní chování multilaterálním procedurám. Zároveň se musí o svou autoritu a moc postupně podělit s dalšími demokratickými či demokratizujícími se státy. Jinak řečeno, Amerika se musí naučit omezovat svůj unilateralismus a sdílet svou moc. Pokud se o to bude snažit a zároveň nalezne náležitou odezvu u ostatních, pak lze doufat, že z krize autority uvnitř systému

vzejde taková jeho transformace, v níž bude jeho hobbesovská tvář oslabena a liberální posílena.

První scénář: Internacionalismus bez hegemonie USA

Nejvíce žádoucím scénářem proměny současného systému je tedy podle Ikenberryho nastoupení cesty k „posthegemonickému liberálně-internacionalistickému řádu“, v němž role jeho *partikulárního*, „soukromého“ garanta bude z USA přenesena na *univerzální*, „veřejné“ mezinárodní instituce v čele s OSN, v nichž budou hrát klíčovou roli další státy, včetně nezápadních (Rada bezpečnosti do sebe například bude muset zahrnout nové stálé členy, jako je Japonsko, Indie či Brazílie). K podobnému přerozdělení práva podílet se na klíčových rozhodnutích bude muset dojít v brettonwoodských institucích, jako je MMF a Světová banka, v nichž se hlasovací váha Indie a Číny zvýší na úkor váhy západních zemí. Zároveň bude pokračovat omezování principu vnitřní suverenity poukazem k povinnosti mezinárodního společenství intervenovat v případech masového porušování lidských práv na určitém území i proti vůli daného státu, byť k legitimizaci a organizaci takových zásahů budou muset stačit méně univerzální instituce a fóra, jako je NATO nebo Liga či Koncert demokracií, navrhované některými publicisty (Ikenberry 2011: 303).

Hierarchická strana systému nezmizí, ale bude přenesena z jednoho státu (USA) na „skupinu vůdčích států, které budou zastoupeny v RB OSN, brettonwoodských institucích a dalších, méně formálních mezinárodních tělesech [např. G 8 či G 20]. Tato skupina států převezme různé funkcionální služby, dříve poskytované USA, jako je udržování bezpečnosti, otevřených trhů a tak dále. Z jistého hlediska se bude povaha hierarchie podobat rooseveltovské vizi liberálního internacionalismu [s jeho představou „čtyř světových policistů“]. Skupina vůdčích států si bude nárokovat autoritu a institucionální pozice za účelem udržování stability a míru globálního systému. [Na rozdíl od Roosevelty vize] však bude v tomto liberálním internacionalismu vůdcovská zodpovědnost rozšířena tak, že bude zahrnovat širší spektrum bezpečnostních, ekonomických a politických úkolů vlády [governance duties]“ (Ikenberry 2011: 305).

Druhý scénář: USA jako první mezi rovnými

Posthegemonický liberální systém by byl ovšem v mnohem větší míře, než předpokládal Roosevelt, závislý na šíření liberálně-demokratických norem domácí i zahraniční politiky i do nezápadních okruhů a jejich osvojování „vůdčími státy“. Tento předpoklad (z něž vycházel Wilson) je Achillovou patou prvního Ikenberryho scénáře. Jako realističtější se proto jeví jeho druhý scénář. Podle něj zůstane Amerika hlavním garantem liberálního řádu, ale zároveň se otevře k novému vyjednání některých parametrů jeho fungování s ostatními státy (především s velmocemi) tak, aby zohlednila jejich zájmy a představy. Amerika bude omezovat své výjimečné postavení a s ním spjaté výsady v rámci ekonomických a politických institucí, bude ho však udržovat v bezpečnostní oblasti, v níž bude mezinárodní instituce tak jako dosud doplňovat systémem regionálních a bilaterálních aliancí. Zatímco v jiných než bezpečnostních otázkách se bude Amerika stále více podrobovat univerzálním pravidlům a sdílet svou moc a zodpovědnost, v bezpečnostní oblasti si bude udržovat globální převahu a s ní i postavení prvního mezi rovnými (*primus inter pares*). Touto cestou se podle Ikenberryho vydal Barack Obama.

Třetí scénář: Návrat plurality

Třetím scénářem je zhroucení liberálně-internacionalistického řádu, které Ikenberry odlišuje od návratu multipolarity v její konvenčně pojaté interpretaci jako bezpečnostní soutěže více mocenských center. Taková soutěž je podle něj jen krajní variantou multipolarity. Na opačném kraji kontinua je multipolarita zapuštěná v multilaterálních institucích v podobě privilegovaného postavení mnoha „vůdčích států“ v posthegemonickém liberálním systému. Někde mezi těmito dvěma extrémami se podle něj nachází situace, kdy by se

systém rozdrobil do více ekonomicko-politických bloků utvořených kolem regionálních velmocí. Známkou jejich vzniku by bylo to, že by se vzájemné ekonomické a jiné transakce různých státních i nestátních aktérů uvnitř jejich hranic staly mnohem jednodušší, méně nákladné, a tím i častější než transakce přes jejich hranice. Globální otevřený systém založený na univerzálních pravidlech by se rozložil do navzájem více či méně uzavřených bloků, jejichž ekonomická a politická rivalita by sice mohla, ale také nemusela vyústit do bezpečnostní soutěže toho typu, která v minulém století způsobila dvě světové války.

Imperialismus

Tři Ikenberryho scénáře předpokládají objektivní povahu dvou hlavních příčin krize americké hegemonie – slábnutí autority Ameriky a zmenšování její relativní moci s ohledem na rostoucí moc Číny a dalších regionálních velmocí. Tyto dva předpoklady zpochybňuje Robert Kagan. Jak naznačuje název jeho knihy, činí tak ovšem na pozadí hlubší shody s Ikenberrym – i podle něj dnes žijeme ve „světě, který vytvořila Amerika“. Hlavním cílem jeho knihy je přesvědčit čtenáře, že Amerika je s to nejen udržovat existenci tohoto světa, ale dokonce ho dále přetvářet tak, aby byl v ještě větším souladu s jejími zájmy a hodnotami. Aby toho byla schopna, musí být místo spoléhání se na samopohyb dějin schopná jasně identifikovat a nelítostně potírat nepřátele své nadvlády.

Stejně jako neměli podle Kagana na začátku devadesátých let minulého století pravdu ti, kteří ve stopách Francise Fukuyamy tvrdili, že světový vývoj směřuje automaticky ke globalizaci mezinárodního liberálního řádu a demokratických norem domácí politiky, nemají dnes pravdu ti, kteří ohlašují konec americké hegemonie. Podle Kagana se jedná o optický klam způsobený kontrastem mezi přehnaně optimistickými nadějemi na konec dějin ze začátku devadesátých let a přehnaně pesimistickou reakcí na nenaplnění těchto nadějí, která se vzdmlula ve druhé polovině minulého desetiletí. Nebyla-li autorita Ameriky a její kontrola světa nikdy tak dokonalá a úplná, jak ji někteří ze zpětného pohledu líčí, není ani jejich současné oslabování tak dramatické a dalekosáhlé (Kagan 2012: 110). Revanšistické probouzení Putinova Ruska, ekonomický vzmach Číny, Indie a dalších států, regionálně velmocenské aspirace Íránu, šíření radikálního islamismu a další fenomény prvního desetiletí tohoto století nesvědčí podle Kagana o „konci americké éry“ (Walt 2011) a vstupu do „postamerického světa“ (Zakaria 2010). Nenarušují totiž ani ústřední postavení Spojených států v globální ekonomice a jejich vojenskou převahu nad zbytkem světa, ani přitažlivost amerického způsobu života pro stamiliony obyvatel nezápádních zemí. A nezmenšují ani potřebu mnoha malých a středních států z různých světových regionů, aby je Amerika chránila před ambicemi regionálních velmocí (Kagan 2008: 91–92).

Zmíněné fenomény nezpochybňují podle Kagana globální postavení Ameriky, ale iluzi prvního postkomunistického desetiletí o konci dějin – tj. o automatické konvergenci celého světa k jednomu modelu ekonomického rozvoje a politické organizace, k jedné sadě univerzálních hodnot s lidskými právy a demokracií ve svém středu. Ocitly-li by se dějiny skutečně na prahu takové samovolné konvergence, pak by měli pravdu liberální internacionalisté jako Ikenberry, že úkolem Ameriky, která svět k tomu prahu přivedla, je nyní napomoci zrodu nového světového řádu tím, že se postupně vzdá svého výjimečného postavení a rozdělí se s dalšími státy o výsady, moc a zodpovědnost, které si monopolizovala v předcházejícím období. Tím by přispěla k naplnění wilsonovského ideálu společenství rovnoprávných demokratických národů řídicích se ve svých vztazích pouze univerzálním morálním konsenzem a mezinárodním právem, nikoliv mocenskou rovnováhou povstávající ze střetu partikulárních národních zájmů. Vstupem do posthegemonického liberálního řádu bychom se ocitli ve světě, který by byl zbaven jak zápasu vzájemně se vylučujících představ o náležitém politickém a ekonomickém uspořádání, tak nacionalismu velmocí snažících se ustavovat své sféry vlivu.

Výše zmíněné fenomény druhého postkomunistického desetiletí jsou příznaky toho, že žádná taková samovolná konvergence nenastala. Důležité mocnosti i hnutí se naopak stále neodbytněji bouří proti hegemonii liberálně-demokratických představ, přičemž poukazují ke zvláštním civilizačním entitám definovaným pravoslavím, konfucianismem, euroasijskými hodnotami či islámem. Těmito poukazy ospravedlňují své nacionalisticky živěné ambice i regionální velmoci. To ovšem zabraňuje rozvoji globálního velmocenského koncertu, neboť ten se neobejde bez alespoň minimální ideové shody. Dala-li by Amerika svým dobrovolným opuštěním hegemonické pozice prostor multipolaritě, ta by nevyhnutelně vyústila do bezpečnostní soutěže různých geopolitických bloků s potenciálně katastrofickými důsledky. Proto musí Amerika dělat vše, aby si svou nadvládu udržela.

Zatímco Ikenberry chce, aby Amerika uzavřela dějiny tím, že se vzdá suverenity svého rozhodování a definitivně se tak zbaví „imperialisticko-nacionalistického“ pokušení, Kagan naopak tento „velmocenský nacionalismus“ aspirující na planetární nadvládu považuje za základní podmínku přežití hodnot lidských práv a demokracie ve chvíli, kdy znovu zvedají hlavu jejich oponenti – Čína, Rusko nebo nestátní síť radikálních islamistů. Protože v globalizovaném a úzce propojeném světě spočívá tento zápas ve hře nulové sumy, je nejracionálnější strategií maximalizovat vlastní převahu, nikoliv ji oslabovat a doplňovat dialogem s potenciálními velmocenskými rivaly. Tento druhý scénář Ikenberryho, podle něhož se chová Obama, je při absenci ideologického konsenzu – bez nějž není možný velmocenský koncert – cestou do pekla. Otevřenost k řešení sporů vyjednáváním je totiž ostatními velmocemi využívána k navyšování relativních výhod, mocenské vakuum zbylé po stahující se Americe je zaplňováno jejími nepřáteli, nabízené kompromisy se stávají *appeasementem* agresorů.

Obamovská geopolitická „skromnost“ nepovede ke stabilizaci světového řádu a amerického postavení v něm, ale – měla-li by dlouhodobě převážít – pouze k proměně dosavadní „uni-multipolarity“ (Huntington 2003) k multipolaritě, v níž bude Amerika jako jediná supervelmoc degradována na jednu z více velmocí. Při nemožnosti jejich koncertu pak tato nová situace vyústí do nejhorší verze třetího Ikenberryho scénáře – do bezpečnostní soutěže několika mocenských center. Protože většina jich bude vybavena nukleárními zbraněmi, budou války mezi nimi sice „méně pravděpodobné“ (podle studenoválečného modelu míru zajištěného vzájemným nukleárním odstrašením), jakmile však k nim dojde, o to „více katastrofické“ (Kagan 2008: 94). Nejenže by takový postamerický svět byl mnohem menší zárukou dodržování lidských práv a rozvoje demokracie, ale byl by také pro celé lidstvo mnohem nebezpečnější.

Pod protikladem Ikenberryho internacionalismu a Kaganova imperialismu se skrývá zásadní rozdíl v tom, jak si každý z nich představuje skloubení hodnot a zájmů. Zatímco Ikenberry věří v možnost plně vtělit hodnoty do liberálních mezinárodních institucí, Kagan předpokládá, že jejich realizace je přímo úměrná realizaci americké nadvlády. Bez americké moci totiž nemohou být nastolena a vynuována pravidla liberálních mezinárodních institucí ani posilováno postavení demokracie ve světě. Oba autoři shodně konstatují, že šíření liberálně-demokratických hodnot v domácích i mezinárodních institucích šlo ve druhé polovině 20. století ruku v ruce se zvětšováním a upevňováním americké moci. Zatímco však Ikenberry chce tuto pupeční šňůru přeseknout a překonat tak paradox „liberálního Leviathana“, pro Kagana je víra v takové vyústění dějin nebezpečnou iluzí, jejíž prosazení povede k hroucení a úpadku dosavadních liberálně-demokratických výdobytků v domácí a mezinárodní sféře. Podle něj zopakovala Amerika ve 20. století na globální úrovni to, co v 19. století předvedla na úrovni amerického kontinentu – také při jeho ovládnutí šly donucení a materiální zájmy ruku v ruce se „zjevným předurčením“ Ameriky k ustavení „města na hoře“, z něž se budou do celého světa šířit univerzální hodnoty. Amerika si musí udržovat světovou nadvládu tak dlouho, dokud proti sobě bude mít antiliberalní a antidemokratické vyzyvatele.

Kagan se hlásí k propojení hodnotové a politické sféry, které od sebe vestfálské urovnání oddělilo a které se v americké a francouzské revoluci znova překryly. Neoddělitelnosti (všelidských) hodnot od (národních) zájmů odpovídá neoddělitelnost domácí od mezinárodní politiky, kterou popřel vestfálský princip teritoriální suverenity. Kaganova obhajoba imperialistického exportu americké revoluce (napřed přes americký kontinent, pak přes světové oceány), jenž po dvou stoletích vyústil do „amerického světa“ posledních desetiletí, je výslovně postvestfálská. Proti rovnováze mocí klade hegemonii Ameriky, proti suverenitě ostatních její právo zasahovat do jejich vnitřních záležitostí. V odmítnutí vestfálského systému se Kagan shoduje s Ikenberrym. Vidí-li však jeden autor jeho alternativu v internacionalismu, druhý ji vidí v imperialismu.

NEOVESTFÁLSKÝ ŘÁD

Shoda Ikenberryho a Kagana na realitě i žádoucnosti politické *jednoty* světa je vystavuje kritice těch, kteří konstatují nepřekonatelnost jeho *plurality*. Henryho A. Kissingera a Charlese A. Kupchana vede analýza současných proměn mezinárodního řádu k odmítnutí internacionalistické i imperialistické vize. Krize poststudenoválečného řádu nás podle nich vyzývá, abychom hledali inspiraci právě v tom uspořádání, které obě tyto vize zahrnují. Vestfálské urovnání povstalo z uznání nemožnosti dospět k míru prostřednictvím politického sjednocení podepřeného obecně sdíleným náboženským nebo světonázorovým východiskem. Po nevýslovném utrpení třicetileté války, jež mělo Evropu k takovému sjednocení přivést, se nakonec válčící strany dohodly, že mír podeprou nikoliv *sjednocením*, ale *rozdělením* do mnoha teritoriálně-politických jednotek, které si slíbí, že se nebudou navzájem vměšovat do toho, jaké náboženství a hodnoty jsou vyznávány v jejich hranicích. Stabilita a omezení válek (co do jejich četnosti, délky i formy) bylo dosaženo vzájemným vyvažováním těchto jednotek (mocenská rovnováha) a vyloučením hodnotových otázek ze sféry mezistátních vztahů (princip teritoriální suverenity čili nevměšování). Šíření víry či o ni opřených představ o spravedlivém společenském uspořádání do jiných společností přestalo být legitimním důvodem války mezi státy.

Toto oddělení všelidských hodnot od národních zájmů obhajovaných v mezinárodní sféře odmítla Francouzská revoluce, Napoleon a v reakci na ně i Svatá aliance, stejně jako levicová i pravicová totalitární hnutí 20. století. Odmítl je také Woodrow Wilson a jeho američtí pokračovatelé, když pochopili celosvětové šíření demokracie jako součást amerického národního zájmu. Zatímco internacionalisté jako Ikenberry i imperialisté jako Kagan stále věří, že konec studené války umožnil Americe učinit další krok v plnění tohoto poslání (buť ho konkretizují odlišným, ba přímo opačným způsobem), pluralisté jako Kissinger či Kupchan považují tento optimismus za neopodstatněný. Nepřipouští-li Kagan, že by se poststudenoválečný řád dostal do krize (nepočítáme-li za ni podlomení americké vůle ke světovládě) a redukuje-li ji Ikenberry na krizi autority uvnitř tohoto řádu, Kissinger a Kupchan mluví otevřeně o krizi tohoto řádu jako takového.

Kissinger: Nový koncert velmocí

V Kissingerově knize z minulého roku najdeme shrnutí a vysvětlení koncepci pluralistického mezinárodního řádu a jeho imperialistických či revolučních alternativ, kterou formuloval již v *Obnovení světového řádu* v roce 1954 (Kissinger 2009) a s menšími či většími modifikacemi opakoval v následujících dílech – v historicky nejúplnější podobě v *Diplomacii* z roku 1994 (Kissinger 1999). Podobně jako v ní i ve *Světovém řádu* usazuje Kissinger svou analýzu různých zahraničněpolitických strategií v dějinách regionů, států či jejich vztahů. Zatímco však v *Diplomacii* byly jejich charakterizace součástí velké historické fresky, v poslední knize jsou předmětem jednotlivých kapitol. Najdeme v ní kapitoly věnované Evropě, Střednímu východu, americko-iránským vztahům, Asii, Číně a samozřejmě i Americe samé. Regiony a státy jsou představeny ve svých historických proměnách, které jsou ovšem nasvíceny z hlediska dilemat, která před nás staví naše současnost.

Podle Kissingera se může mezinárodní řád ocitnout v krizi v zásadě ze dvou důvodů. Buď je otřesena jeho legitimita, nebo dojde k podstatnému posunu v celkovém rozložení moci (Kissinger 2014: 365). Začal-li věk americké globální hegemonie kolapsem sovětského bloku, pak jeho konec je ohlášén vzestupem Číny. Podobně jako ohrožoval vzestup Německa na konci 19. století námořní hegemonii Velké Británie, která tehdy podepírala světový řád, ohrožuje vzestup Číny globální hegemonii USA, která podepírá světový řád dnes. Jako tehdy Německo také Čína dnes začíná považovat za příliš těsné meze řádu nastolené v dobách, kdy jí její velikost (tj. ekonomické, vojenské a politické zdroje) a status nedávaly žádné páky ani hlas při jeho utváření. Nyní přichází chvíle, kdy nárůst její síly přirozeně vede k rozšiřování její moci a spolu s ní logicky i aspirace na vyšší status, jenž by jí umožnil znovuf vyjednat některé parametry řádu. Podle Kissingera to odpovídá obecnému pravidlu, že velmoci na vzestupu tlačí nejen na větší podíl moci a rozšíření své sféry vlivu, ale také na uznání důležitější role při definici pravidel.

Zodpovědností Číny a Ameriky je dnes podle Kissingera předejít podobným katastrofám, jakými byly dvě světové války, k nimž vedl vzestup Německa. Protože Čína je autokratická země odkazující se k jiným tradicím a jiné historické zkušenosti, než v jakých jsou ukotveny hodnoty Ameriky (a severoatlantického Západu, jehož je vůdcem), ohlašuje vzestup Číny nejen krizi americké hegemonie (tj. dosavadního rozložení moci), ale také krizi legitimacy stávajícího mezinárodního systému. Případ Číny je přitom jen nejviditelnějším příkladem podobných puklin a mezer, jež vznikají v tomto systému i v jiných regionech. Aby se světový řád zcela nerozpadl a nestoupla tak četnost regionálních válek i pravděpodobnost války světové (krajní vyústění třetího Ikenberryho scénáře), je podle Kissingera třeba pokusit se ve chvíli rozpadu amerického řádu modernizovat vestfálský systém, včetně jeho modifikace koncertem velmocí v první půli 19. století.

Jak víme, takový koncert se na rozdíl do hodnotové neutrality a absolutní vnitřní suverenity původního vestfálského uspořádání neobejde bez minimální hodnotové shody, která nastavuje jisté meze vnitřní i vnější suverenity, byť daleko volnější, než jaké se jim pokusil nastavit systém liberální. Rekonstrukci globálního řádu přitom bude třeba napojit na rekonstrukci řádů regionálních – s jejich vlastními rovnováhami i variacemi v principech legitimacy. Být se tyto principy a s nimi spjatá hodnotová východiska mohou v různých regionech lišit, to by nemělo zabránit nalezení minimálního konsenzu, o nějž bude opřena jejich koexistence: „*Aby dosáhly opravdového světového řádu, musí jeho součásti při udržení svých vlastních hodnot zároveň získat druhou kulturu, která je globální, strukturální a právní – koncept řádu, jenž překračuje perspektivu a ideály každého regionu či národa*“ (Kissinger 2014: 373).

Role Ameriky při ustavování takového systému je nezastupitelná. Kissinger je zajedno s Kaganem v odmítnutí fukuyamovské představy, že by nás k novému řádu mohly automaticky dovést nějaké anonymně působící historické síly. Není-li však podle Kagana „[m]ezinárodní řád založen na evoluci, ale na vnucení [imposition]“, tedy „[n]a panství jedné vize nad ostatními“ (Kagan 2012: 97), pak podle Kissingera naopak „nemůže být řád vnucen, ale kultivován“ (Kissinger 2014: 8). Být Kagan uznává, že Amerikou vnucený řád je v posledku výhodný a přijatelný pro podřízené státy (bez jí poskytovaných mezinárodních veřejných statků by na tom byly hůře), ve svém jednostranném důrazu na mocenskou *přinucení* zcela ignoruje druhý pilíř každého stabilního řádu, jímž je dobrovolné *svolení* stvrzující jeho legitimitu. Můžeme říci, že polemický zápal, s nímž Kagan bojuje proti sklonu některých liberálů (k nimž řadí Ikenberryho) zapomínat na moc a představovat si, že řád může být opřen *pouze* o spravedlnost a výhodnost svých pravidel, ho vede k opačné jednostrannosti – k iluzi, že stabilní řád může být založen pouze či přednostně na moci.

Kissinger překonává oba omyly. Nezbytnou podmínkou řádu je podle něj *jak* moc, *tak* legitimita. Rovnováha musí být doplněna přijatelností pravidel pro ty, kteří jim mají být podřízeni, a ta je ověřitelná jen dialogem a vyjednáváním. Amerika a ostatní západní státy

se mají snažit žít minimální hodnotový konsensus, o nějž bude opřen pluralistický řád, liberálně-demokratickými hodnotami. Míra, v jaké se jim to podaří, však nebude dána jejich schopností *vnutit* tyto hodnoty a k nim odkazující pravidla ostatním, ale schopností *přesvědčit* je o nich v dialogu, jenž zohlední také jejich tradice, historické zkušenosti a hodnotové orientace. Také pro Kissingera je nejvyšším ideálem internacionalistický řád založený na kooperaci demokratických států, které se opírají o mezinárodní právo. Protože je však za současných okolností nedosažitelný, nezbyvá nám, než se k němu přibližovat postupně – „řadou zprostředkujících [intermediary] stadií“ (Kissinger 2014: 372).

Kupchan: Globální vzájemnost v různorodém světě

S tím souhlasí Charles Kupchan. Jakkoliv můžeme věřit v univerzalitu liberálních hodnot, musíme se smířit s tím, že místo postupné politicko-ideologické homogenizace, s níž počítala euforie devadesátých let, budeme ještě dlouho žít ve světě, v němž mají různé společnosti, státy a kulturní okruhy různé představy o žádoucím domácím i mezinárodním uspořádání. Myšlenka, že celý svět časem přijme liberálně-demokratické a internacionalistické principy, se ukázala jako iluzorní. Spíše než vstup do „asijského“ či „čínského“ století je konec americké éry vstupem do světa bez jednoho středu a těžiště, bez jednoho správce a garanta, do „světa nikoho“ (*no one's world*) – světa s více mocenskými centry a různými verzemi modernity. Z toho plyne, že „[p]okud vznikne, bude globální řád amalgámem různých politických kultur a soutěžících koncepcí domácího a mezinárodního řádu“ (Kupchan 2012: 3).

Kupchan pojal svou knihu jako stručnou rekapitulaci hlavních příčin a podmínek „vzestupu Západu“ a jeho vítězství nad „Zbytkem [světa]“, který je ovšem v současnosti sám na vzestupu, a to nejen z hlediska ekonomického, ale také z hlediska alternativ, které je schopen stavět proti západní liberální demokracii. Na rozdíl od prvního poststudenoválečného desetiletí, v němž jako by liberální demokracie neměla žádnou alternativu, dokázaly v minulých deseti letech svou životaschopnost různé formy autokracie (například v Rusku nebo Číně), vlády silné ruky (především v Africe) i populismu (v Latinské Americe). V kontextu domácí legitimacy, kterou často mají nezápadní – neliberální a nedemokratické – typy států i vzrůstající ekonomické moci některých z nich je podle Kupchana pošetilý Ikenberryho první scénář, podle nějž může Amerikou zformovaný řád přežít zánik americké hegemonie. Tento řád byl pupeční šňůrou vázán na americké hodnoty a zájmy, jež se liší od hodnot a zájmů nezápadních mocností na vzestupu, a to včetně těch demokratických, jako jsou Indie či Brazílie. Spíše než dovést nezápadní velmoci do západního řádu (byť by v něm již Západ neměl hlavní slovo), jde tedy o to znova vyjednat jeho parametry tak, aby se s ním také nezápadní státy mohly ztotožnit a převzít za něj spoluzodpovědnost. Kupchan vylučuje i dlouhodobé přetrvávání americké hegemonie ve skromnější podobě, s níž počítá druhý Ikenberryho scénář. Aby se svět neocítl v situaci naznačené třetím scénářem (z níž by mohl lehce sklouznout ke globální bezpečnostní soutěži hrozící katastrofou), musí mizení západní převahy na straně *moci* doplnit hledání nového konsenzu na straně *legitimity*. Jeho jádrem již nebudou normy liberální demokracie, ale normy „zodpovědné vlády“ (*responsible governance*). V tomto novém globálním konsenzu vystřídá pravděpodobně ideu „svobodných trhů“ idea „regulovaného a státocentrického typu kapitalismu“ a ideu narůstající homogenity idea přetrvávající různorodosti. Sdílené globální vládnutí (*global governance*) bude doplněno devolucí důležitých rozhodnutí na regionální úroveň (Kupchan 2012: 11–12).

Americké a západní země by měly rozvíjet vztahy vzájemného uznání a spolupráce s mnohem širší množinou států než jen s těmi, které vyznávají liberální hodnoty a pěstují demokratickou formu vlády. To ovšem předpokládá, že musí být opuštěna politika exportu demokracie vojenskými intervencemi, ekonomickým embargem či podporou opozičních politických aktérů (často skrývanou za heslem podpory „občanské společnosti“). Tato politika předpokládala, že Západ přesně ví, jaký typ vlády a společenského

uspořádání si nezápadní společnosti žádají, což se dnes ukazuje jako pošetilé. Napříště by proto k politickým, ekonomickým či vojenským intervencím mezinárodního společenství do vnitřních záležitostí jiných států neměl stačit poukaz k jejich nedemokratičnosti, ale k porušování principu „zodpovědné vlády“. K němu dochází tehdy, když místo aby zajišťovaly základní veřejné statky pro život svých občanů, potlačují *masivně* jejich *nejzákladnější* práva, jako je právo na život či právo nebýt vyháněn či mučen. To neznamená, že mají západní politici mlčet, jsou-li někde porušována specificky liberální práva a že západní či transnacionální občanská společnost nemá protestovat a snažit se intervenovat nestátními způsoby. Znamená to jen, že tento morálně-politický nesoulad nemá být příčinou proměny mezistátní spolupráce do nepřátelské konfrontace.

Podobně jako Kissinger také Kupchan nachází inspiraci v 16. a 17. století, v nichž byly položeny základy evropského řádu, jenž v následujících staletích ovládl svět: „*Vzestup Západu byl v mnoha ohledech výsledkem připravenosti Evropanů přijmout změnu a přivítat náboženskou a politickou různost, která převrátila ekonomický, politický a ideologický status quo [...]. Dnes znovu dochází k podobně hluboké změně, ale tentokrát na globální úrovni. Noví hráči a různíci se ideologie otrásají západním řádem a tradičními institucemi [politické] autority, na nichž spočívá. Pokud Západ bude schopen pomoci zbytku světa dosáhnout toho, čeho před několika staletími dosáhl pro sebe – politické a ideologické tolerance napojené na ekonomický dynamismus –, pak tento globální obrat nebude počátkem temného období ideologických střetů a geopolitického soupeření, ale období, v němž různost a pluralismus položí základy éry globální vzájemnosti a respektu [global comity]“ (Kupchan 2012: 205).*

* * *

Tři pozice artikulované v debatě o současných proměnách světového řádu a žádoucí odpovědi Ameriky na ně můžeme charakterizovat různě v závislosti na tom, do kontextu kterého ze tří následujících sporů je zasadíme – vestfálský vs. postvestfálský řád, idealismus vs. realismus, konec vs. pokračování dějin.

Z hlediska prvního sporu jsme konstatovali, že internacionalismus a imperialismus odmitají vestfálské principy mocenské rovnováhy a suverenity jménem postvestfálského sjednocení – v jednom případě prostřednictvím mezinárodního práva a institucí, ve druhém prostřednictvím nadvlády jedné supervelmoci nad zbytkem světa. Pluralismus naproti tomu obhajuje modernizovaný vestfálský systém v jeho modifikaci velmocenským koncertem podepřeným novým hodnotovým konsenzem, který bude mnohem minimalističtější, než jaký sliboval začátek poststudenoválečné éry.

Z hlediska druhého sporu lze konstatovat, že všechny pozice kombinují idealismus s realismem. Ikenberry není takovým utopistou, jakého z něj dělá Kagan, neboť zohledňuje různé možnosti rozložení moci v rámci internacionalistického řádu. Z druhé strany se ani Kissinger a Kupchan neobejdou bez odkazu k liberálním hodnotám jako regulativnímu ideálu. Žádná z pozic tedy neodpovídá čistému idealismu a čistému realismu a všechny jsou rozmístěny na pomyslném kontinuu mezi těmito dvěma extrémy. Ikenberry je nejbližší idealistickému pólu, méně optimistický Kagan je uprostřed a pesimistě Kupchan a Kissinger jsou nejbližší pólu realistickému.

Obdobně jsou pozice rozmístěny v posledním sporu. Nejbližší představě konce dějin je evidentně Ikenberry, když předpokládá možnost dovést vítězství nad sovětským komunismem až k plně homogennímu systému pravidel, regulujícímu jak vnější, tak vnitřní politiku států. U opačného kraje kontinua se nacházejí Kissinger a Kupchan se svojí tezí o přetrvávání různých koncepcí legitimacy, které nelze přeložit do jediného univerzálního metajazyka a jejichž nositelé tedy musejí oddělit pravidla své vzájemné interakce na mezinárodní úrovni od pravidel řídících jejich vlastní světy na nižší úrovni. Jakkoliv upřímná může být víra mezinárodních aktérů v univerzalitu jimi vyznávaných hodnot a jakkoliv

silná může být jejich snaha přesvědčit o této univerzalitě ostatní, chtějí-li zabránit válce, musejí respektovat skutečnost, že dějiny ještě nerozhodly o tom, na čí straně je pravda, a snažit se dohodnout na takových pravidlech mezinárodního řádu, v nichž se jejich hodnotová východiska alespoň minimálně překryjí.

Navzdory ostrému odmítnutí představy konce dějin Kaganem je jeho pozice v tomto posledním sporu mnohem blíže uzavřeným dějinám internacionalisty Ikenberryho, než otevřeným dějinám navozovaným pluralisty.

Má-li Amerika mít vůli vést, řídit a v případě potřeby donucovat ostatní, musí tak či onak předpokládat, že vítězství nad sovětským blokem potvrdilo univerzální platnost její morálně-politické vize. Bez tohoto přesvědčení by nemohla svou světovou nadvládu ospravedlnit ani před sebou samou, natož pak před těmi, kteří jí mají být podřízeni. Implicitním předpokladem Kaganovy pozice tedy je, že dějiny již vyjevily svůj smysl a vyvolený národ má zajistit jeho realizaci.

Takové domyšlivosti jsou prosti pluralisté. Pro Kissingera jsou dějiny hérakleitovskou řeckou, do níž nikdy nevstoupíme dvakrát, a každý pokus předem zachytit jejich příští směřování – a tak redukovat budoucnost na opakování minulosti – je pošetilý. Vždyť smysl dějin je „něco, co musí být objeveno, nikoliv deklarováno. Je to otázka, kterou se máme pokoušet zodpovídat, jak nejlépe dovedeme, avšak s uznáním toho, že nadále zůstává otevřená k diskusi“ (Kissinger 2014: 374).

Pavel Barša

Literatura

- Huntington, Samuel P (2003): America in the World, *The Hedgehog Review*, Vol 5, No 1, Spring, http://www.iasc-culture.org/THR/hedgehog_review_2003-Spring.php (navštíveno 1. 5. 2015).
- Kagan, Robert (2008): *The Return of History and the End of Dreams*. New York: Alfred A. Knopf.
- Kissinger, Henry A. (1999): *Diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Praha: Prostor.
- Kissinger, Henry A. (2009): *Obnovení světového řádu. Metternich, Castlereagh a otázka míru 1812–1822*. Praha: Prostor.
- Mazower, Mark (2012): *Governing the World. The History of an Idea*. New York: Penguin.
- Schmitt, Carl (1963): *Der Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Walt, Stephen M. (2011): The End of the American Era. *The National Interest*, November–December, 1. 5. 2015, <<http://nationalinterest.org/article/the-end-the-american-era-6037>>.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zakaria, Fareed (2010): *Postamerický svět*. Praha: Academia.

Poznámka

Za cenné připomínky k první verzi této stati děkuje autor Vítu Benešovi.